

Раїса ШАГІЄВА,
методист кабінету природничих
предметів Рівненського ОІППО

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ В 5 КЛАСАХ У 2022/2023 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

У 2022/2023 навчальному році заклади загальної середньої освіти продовжують упровадження концептуальних засад реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Із 1 вересня 2022 року для учнів, які навчаються за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти, застосовуватиметься Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898.

Нормативно-правове забезпечення освітнього процесу в 5 класах:

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 №988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року «Нова українська школа»;
- Закон України «Про освіту» (2017);
- Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020);
- Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 496 від 03.06.2008 «Про затвердження Інструкції з ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України № 762 від 14.07.2015 зі змінами відповідно до наказу № 621 від 14.07.2015 «Про затвердження Порядку переведення учнів закладу загальної середньої освіти на наступний рік навчання»;
- Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти»;
- Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти»;

– *Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.08.2021 № 898 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795»;*

– *Наказ Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 № 1358 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795».*

Звертаємо увагу, що особливості оцінювання навчальних досягнень учнів 5 класів висвітлено в наказі Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 *«Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти».*

Державний стандарт визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, дає загальну характеристику змісту навчання. Державним стандартом визначено мету базової середньої освіти: «розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу». Для досягнення загальної мети базової освіти пріоритетними у навчанні мають бути: ціннісні орієнтири, компетентнісний та особистісно зорієнтований підхід, формування наскрізних умінь, орієнтування на діяльнісний підхід до організації освітнього процесу.

Реалізація мети базової середньої освіти ґрунтується на ціннісних орієнтирах. Освітній процес водночас є як компетентнісно орієнтованим, так і ціннісно орієнтованим. Із метою системного підходу щодо формування цінностей упродовж навчання радимо опрацювати *посібник «Ціннісні орієнтири сучасної української школи».*

Державним стандартом визначено мету природничої освітньої галузі, ключові компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи), та наскрізні вміння, вимоги до обов'язкових результатів навчання та орієнтири для їхнього оцінювання, рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання.

Метою природничої освітньої галузі є формування особистості учня, який знає та розуміє основні закономірності живої і неживої природи, володіє певними вміннями її дослідження, виявляє допитливість, на основі здобутих знань і пізнавального досвіду усвідомлює цілісність природничо-наукової картини світу, здатен оцінити вплив природничих наук, техніки і технологій на сталий розвиток суспільства та можливі наслідки людської діяльності у природі, відповідально взаємодіє із навколишнім природним середовищем.

Компетентнісний потенціал природничої освітньої галузі та базові знання зазначені в *додатку 9* Державного стандарту.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з природничої освітньої галузі зазначені в *додатку 10* Державного стандарту.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів складаються з таких компонентів:

- групи результатів навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати;
- спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти загальні результати навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі;
- конкретні результати навчання учнів, що визначають їхній навчальний прогрес за освітніми циклами;
- орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Обов'язкові результати навчання учнів позначено індексами [6 ПРО 1.1.1-1], в яких скорочений буквенний запис означає освітню галузь, цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання, перша цифра після буквеного запису до крапки означає номер групи результатів навчання; цифра після крапки означає номер загального результату навчання; наступна цифра означає номер конкретного результату навчання; остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату. Звертаємо увагу, що вимоги до обов'язкових результатів навчання зазначено на завершення адаптаційного циклу базової середньої освіти, тобто навчання в 6 класі.

У Державному стандарті базової середньої освіти визначено чотири групи обов'язкових результатів у природничій освітній галузі:

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження.
2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту.
3. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства.
4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці).

Групам обов'язкових результатів навчання відповідають загальні результати, які конкретизуються через конкретні результати навчання. Обов'язкові результати навчання вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу. Вони є наскрізними в кожній навчальній темі й залежно від змісту й обсягу поставлених завдань їх досягають на уроці під час виконання певних видів робіт.

Звертаємо увагу, що в освітньому процесі можна використовувати:

- модельні навчальні програми із зазначенням у них кількості годин, необхідної на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з інтегрованих курсів, їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів;

– навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм авторськими колективами відповідних модельних програм, де зазначено кількість годин, необхідну на провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з інтегрованих курсів, їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів;

– навчальні програми, затверджені педагогічною радою, що містять опис результатів навчання учнів з інтегрованих курсів в обсязі не меншому ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами із зазначенням кількості годин, необхідної для провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з інтегрованих курсів, їхнього змісту та видів навчальної діяльності учнів.

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми інтегрованого курсу («Пізнаємо природу» / «Природничі науки» / «Довкілля») вчитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, зокрема з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Автономія вчителя забезпечена академічною свободою (*стаття 54 Закону України «Про освіту»*), включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням та впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед методик компетентнісного навчання. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання, враховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в навчальній програмі, наприклад, він може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Оцінювання навчальних досягнень

Звертаємо увагу, що оцінювання навчальних досягнень учнів 5 класу здійснюється відповідно до *наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти»*.

Основними видами оцінювання є формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне).

Поточне формувальне оцінювання – це оцінювання для навчання, є важливим засобом підтримки учнів у навчанні. Поточне формувальне оцінювання здійснюють із метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Поточне формувальне оцінювання здійснюється системно у процесі навчання.

Формувальне оцінювання передбачає двосторонній процес, в якому учень виступає рівноправним учасником навчання й оцінювання. Індивідуальна зорієнтованість такого процесу створює умови для формування адекватної самооцінки на основі пізнавальних досягнень, перетворення процесу контролю у навчання. Таке оцінювання дає можливість учням усвідомлювати й відслідковувати особистий прогрес та планувати подальші кроки з допомогою вчителя.

Для педагога формувальне оцінювання означає бути поруч з учнем і вести його до успіху. Системне залучення учнів до збирання та перевірки інформації про своє навчання допомагає їм ставати відповідальними й самостійними.

Вимоги щодо формувального оцінювання:

- триває весь період навчання (*процесуальне*);
- включає самооцінювання, взаємооцінювання, вчительське оцінювання (*комплексне*);
- є прозорим, узгодженим, аргументованим, відповідальним, чесним, заперечувати усі види соціальної і культурної нерівності та дискримінації (*демократичне*);
- передбачає демонстрацію вмінь у різних видах діяльності (*багатоаспектне*).

Під час організації формувального оцінювання необхідно дотримуватися певного алгоритму діяльності, а саме:

1. Опрацюйте вимоги Стандарту і програм, які стосуються цієї теми та вікової категорії учнів, визначте, які з них ви можете реалізувати в цій темі / на цьому уроці.

2. Визначте для себе (вчителя) і свого конкретного класу і пропишіть все, що ви очікуєте, ваші учні мають знати / вміти на кінець вивчення теми. Ці результати мають бути конкретними, досяжними, вимірювальними (або можливими для спостереження). Основою для вироблення навчальних цілей є очікувані результати навчання, передбачені відповідною навчальною програмою, а також критерії оцінювання.

3. Упроваджуйте поступове залучення учнів до вироблення критеріїв оцінювання результатів окремих видів навчальної діяльності.

4. У класі ознайомте учнів з очікуваними результатами та їхніми критеріями досягнення. Запитайте / з'ясуйте, чи всі їх точно розуміють. Запросіть учнів сформулювати і записати ці результати для себе, або ж розробляйте та обговорюйте їх спільно. Учні завжди мають знати, куди рухатися.

5. Обговорюйте з учнями критерії досягнення цілей / завдань. Діти не повинні відгадувати, що мають зробити для досягнення результату. Ознайомлення з критеріями зміцнює їхні почуття впевненості в собі, дає можливість обрати власний темп і спосіб роботи.

6. Розробляйте критерії, які відповідають меті уроку, наприклад:

- які показники свідчатимуть, що учні засвоїли поняття ключових тем і процесів;
- як учні / учениці можуть використати отримані знання на практиці;

– які логічні операції виконують, який нестандартний підхід до рішень і ситуацій знаходять діти у процесі діяльності;

– як діти можуть презентувати здобуті знання, вміння та навички.

7. Добирайте такі завдання, техніки, методи, які дають змогу оцінити досягнення запланованих цілей / завдань. Перед тим, як обрати метод оцінювання, продумайте, навіщо ви це робите, які цілі ставите, як використаєте результати для удосконалення процесу навчання. Завжди враховуйте те, як впливає обраний метод оцінювання на мотивацію та самоповагу учня, використовуйте результати оцінювання для відзначення позитивної динаміки і характеристики учнів.

8. Практикуйте з учнями само- і взаємооцінювання, надавайте їм можливість зрозуміти, що саме і як вони можуть удосконалити.

9. Формулюйте відкриті запитання, які виявляють розуміння, спонукають до дискусії та спільного навчання, а не перевіряють знання. Навчайте цього своїх учнів.

10. Оцінюйте учнів за вміння ставити запитання, а не лише за відповіді.

11. Давайте час, щоб відповісти, очікуйте не тільки на відповідь, а й на її обдумування і пояснення. Стимулюйте до самостійного мислення під час відповідей, заохочуйте до обґрунтування поглядів та способу міркування.

12. Надавайте можливість та розвивайте в учнів уміння аналізувати власну діяльність (рефлексувати). Систематична рефлексія дає можливість спостерігати, аналізувати власні дії, судження, почуття, осмислювати способи та прийоми роботи із навчальним матеріалом.

13. Надавайте зворотну інформацію про досягнення учнів і пристосовуйте навчання до визначених потреб школярів. Зворотна інформація має бути конкретна, вчасно подана і пристосована до визначених критеріїв, що стосуються очікуваних результатів навчання.

14. Дотримуйтесь принципів і правил надання зворотного зв'язку. Це робить процес оцінювання більш прозорим і розвиває вміння вчитися.

15. Зосереджуйте увагу учнів на вдосконаленні власних умінь, а не на спільному змаганні.

16. Оцінюйте діяльність учня не порівняно з однокласником, а порівняно зі встановленими критеріями. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень учня / учениці. Труднощі у навчанні доцільно обговорювати з учнями індивідуально.

17. Фіксуйте результати успішності учнів у будь-який зручний для вас спосіб.

18. Плануйте зміни та корегуйте процес навчання спільно з учнями, враховуючи результати оцінювання.

Учитель має право добирати форми, методи та інструменти оцінювання, спираючись на нормативні рекомендації та освітні технології, що він використовує, а також зважаючи на індивідуальні особливості учнів.

Ключовою ланкою в системі контролю в закладах загальної середньої освіти є поточний контроль, що проводиться систематично з метою встановлення рівнів опанування навчального матеріалу та здійснення

корегування щодо застосовуваних технологій навчання. Основна функція поточного контролю – навчальна. Запитання, завдання, тести тощо спрямовані на закріплення вивченого матеріалу й повторення пройденого, тому індивідуальні форми доцільно поєднувати із фронтальною роботою класу. Також звертаємо увагу на важливість урахування мотиваційно-стимулюючої функції поточного оцінювання.

Цілями підсумкового оцінювання є:

- встановлення відповідності результатів навчання здобувачів освіти вимогам Державного стандарту базової середньої освіти та/або очікуваним результатам навчання, визначеним модельними навчальними програмами;
- надання здобувачам освіти та їхнім батькам, а також іншим зацікавленим суб'єктам об'єктивної інформації про навчальні можливості й здобутки конкретного учня / учениці.

Тематичне оцінювання пропонуємо здійснювати на підставі результатів опанування учнями матеріалу теми відповідно до вимог навчальних програм упродовж її вивчення з урахуванням поточних оцінок, різних видів навчальних робіт з урахуванням проведених діагностичних (контрольних) робіт або без проведення таких робіт.

Перед початком вивчення чергової теми вчитель повинен ознайомити учнів із тривалістю вивчення теми (кількість занять); кількістю й тематикою обов'язкових робіт і термінами їхнього проведення; умовами оцінювання.

Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним програмою, та критеріям оцінювання.

Відповідно до інструкції з ведення класного журналу 5–11(12)-х класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496, тематична оцінка виставляється до класного журналу в колонку із написом «тематична» без зазначення дати.

Оцінка за семестр ставиться за результатами тематичного оцінювання та контролю груп загальних результатів. Оцінюються такі групи загальних результатів «Проводить дослідження природи», «Опрацьовує та використовує інформацію», «Усвідомлює закономірності природи». Рекомендуємо оцінювати результати «Проводить дослідження природи» упродовж семестру, визначивши заздалегідь дослідження, які підлягатимуть оцінюванню. Семестровий контроль проводиться з метою перевірки рівня засвоєння навчального матеріалу в обсязі навчальних тем, розділів і підтвердження результатів поточних оцінок, отриманих учнями раніше. Завдання для проведення семестрового контролю складаються на основі програми, охоплюють найбільш актуальні розділи й теми вивченого матеріалу, розробляються вчителем з урахуванням рівня навченості учнів, що дає змогу реалізувати диференційований підхід до навчання. При виставленні семестрової оцінки мають ураховуватися динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета впродовж семестру, важливість теми, тривалість її вивчення, складність змісту тощо.

Річне оцінювання здійснюється на підставі семестрових або скорегованих семестрових оцінок. Річна оцінка не обов'язково є середнім арифметичним від

оцінок за I та II семестри. При виставленні річної оцінки мають ураховуватися: динаміка особистих навчальних досягнень учня / учениці з предмета впродовж року; важливість тем, які вивчалися у I та II семестрах, тривалість їхнього вивчення та складність змісту.

Учні мають право на підвищення семестрової оцінки. Скоригована семестрова оцінка виставляється без дати в колонку з написом «скорегована» поряд із колонкою «I (II) семестр». Колонки для виставлення скорегованих оцінок відводяться навіть за відсутності учнів, які виявили бажання їх коригувати.

Річна оцінка виставляється до журналу в колонку з надписом «річна» без зазначення дати.

Звертаємо увагу, що запропоновані загальні критерії оцінювання результатів навчання Додаток 2 наказу Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 є орієнтовними і можуть бути застосовані в частині, що відповідає очікуваним результатам навчання, визначеним відповідною модельною навчальною програмою. Критерії оцінювання розробляються відповідно до загальних критеріїв оцінювання з урахуванням характеристик груп загальних результатів. Оцінювання має бути зорієнтованим на очікувані групи результатів навчання, передбачені модельною навчальною програмою з відповідного курсу.

Безпека життєдіяльності

Звертаємо увагу на обов'язкове виконання вимог *наказу Міністерства освіти і науки України від 18.04.2006 № 304 зі змінами відповідно до наказу від 22.11.2017 № 1514 «Про затвердження Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності в закладах, установах, організаціях, підприємствах, що належать до сфери управління Міністерства освіти і науки України».*

Відповідно до наказу проводяться інструктажі:

1. Первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності на початку занять (на першому уроці навчального року). Запис про проведення первинного інструктажу робиться в окремому журналі реєстрації інструктажів із безпеки життєдіяльності, який зберігається в кабінеті.

2. Первинний інструктаж із безпеки життєдіяльності перед початком практичних завдань та тематичних навчальних екскурсій, який реєструється в журналі обліку навчальних занять на сторінці предмета в розділі про запис змісту уроку.

3. Позаплановий інструктаж із безпеки життєдіяльності у разі порушення учнями вимог нормативно-правових актів з охорони праці, що може призвести чи призвело до травм, аварій, пожеж, у разі нещасних випадків за межами закладу освіти під час проведення екскурсій. Реєстрація позапланового інструктажу проводиться в журналі реєстрації інструктажів, що зберігається в кожному кабінеті.

4. Цільовий інструктаж із безпеки життєдіяльності з учнями у разі організації позанавчальних заходів (конкурси, екскурсії, подорожі) або заходів

навчального призначення (прибирання приміщення, дослідна робота на навчально-дослідній ділянці, в куточку живої природи тощо). Реєстрація проведення цільового інструктажу здійснюється в журналі реєстрації інструктажів.